MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
LEBRIS we know books

Educație plastică

Clasa a VIII-a

Sanda Amarandei
Radu Lilea
Valeriu Pantilimon

art Klett

LIBRIS We know books

Cuprins

	Pag.	Lecții
	8	Recapitulare inițială
UNITATEA 1 Spațiul compozițional	12	L1: Compoziția plastică/vizuală. Prezentare generală
	14	L2: Studiu după natură – natura statică. Modelarea luminii pe volum. Modularea formei prin culoare
	16	L3: Studiu după elemente din natură. Culoare. Textură și materialitate
	18	L4: Analiza imaginii bidimensionale
	20	L5: Omul în artă. Expresivitatea corpului și a figurii umane
	22	L6: Portretul uman. Proporții
	24	L7: Proporțiile corpului uman
	26	L8: Compoziții figurative cu personaje umane
	28	L9: Analiza imaginii tridimensionale
	30	Recapitulare
	31	Evaluare
UNITATEA 2 Spațiul perspectiv și decorativ	34	L1: Compoziția decorativă. Prezentare generală
	36	L2: Modificarea succesivă a spațiului. Rețelele decorative
	38	L3: Perspectiva. Punctul. Linia
	40	L4: Perspectiva. Suprafața. Forma. Volumul
	42	Recapitulare
	43	Evaluare
UNITATEA 3 Designul	46	L1: Designul. Prezentare generală
	48	L2: Designul grafic. Caligrafia
	50	L3: Designul grafic. Alfabet. Simbol. Siglă
	52	L4: Designul de produs
	54	L5: Designul interior
	56	L6: Designul vestimentar
	58	Recapitulare
	59	Evaluare
UNITATEA 4 Direcțiile de manifestare în artele vizuale contemporane	62	L1: Modernismul. Actualizare
	64	L2: Arta contemporană internațională. Modernism târziu. Curente radicale. Postmodernism
	66	L3: Arta contemporană internațională. Spațiu public. Tehnici mixte. Experiment. Arhitectură
	68	L4: Tendințe în arta și arhitectura contemporană românească
	70	Recapitulare
	71	Evaluare
UNITATEA 5 Proiecte și evenimente	74	Punerea în scenă și promovarea unui eveniment artistic. Prezentare generală
	75	Piesa de teatru
	76	Afișele de promovare
	77	Jurnalul video
	78	*Flashmob*-ul
	79	Reprezentația teatrală și evaluarea proiectului
	80	Evaluare finală

LIBRIS | We know books

U1 Spațiul compozițional

Lecția 1	12	Compoziția plastică/vizuală. Prezentare generală
Lecția 2	14	Studiu după natură – natura statică. Modelarea luminii pe volum. Modularea formei prin culoare
Lecția 3	16	Studiu după elemente din natură. Culoare. Textură și materialitate
Lecția 4	18	Analiza imaginii bidimensionale
Lecția 5	20	Omul în artă. Expresivitatea corpului și a figurii umane
Lecția 6	22	Portretul uman. Proporții
Lecția 7	24	Proporțiile corpului uman
Lecția 8	26	Compoziții figurative cu personaje umane
Lecția 9	28	Analiza imaginii tridimensionale
Recapitulare	30	
Evaluare	31	

LIBRIS We know books

Compoziția plastică/vizuală. Prezentare generală

RECAPITULEZ

Spațiul compozițional reprezintă spațiul lucrării, cel în care se materializează viziunea artistului. Acesta poate fi **bidimensional** (în grafică, pictură, fotografie) sau **tridimensional** (în sculptură, arhitectură).
În artele vizuale, termenul *compoziție* are două sensuri:

- gen al artelor plastice, alături de natură statică, peisaj și portret;
- metoda prin care sunt organizate elementele de limbaj vizual ce alcătuiesc lucrarea.

Orice operă de artă este o compoziție, pornește de la o idee și capătă o formă vizuală, artistică.

Compoziția plastică reprezintă organizarea logică și armonioasă a elementelor ce alcătuiesc o lucrare.
Elementele compoziționale sunt liniile, formele, culorile; ele construiesc motive, obiecte sau personaje.
Printre cele mai importante **principii compoziționale** se numără unitatea, diversitatea, echilibrul, ordinea, măsura, simetria și asimetria, caracterul închis sau deschis, cromatica etc.
Mijloacele de expresie specifice sunt ritmul, proporția, suprapunerea, juxtapunerea, contrastul, armonia etc.
Tipuri de compoziție:

- închisă/deschisă;
- statică/dinamică;
- cu unul sau mai multe centre de interes.

Aceste tipuri de compoziție de bază pot fi variate, fiind adaptate mesajului vizual.

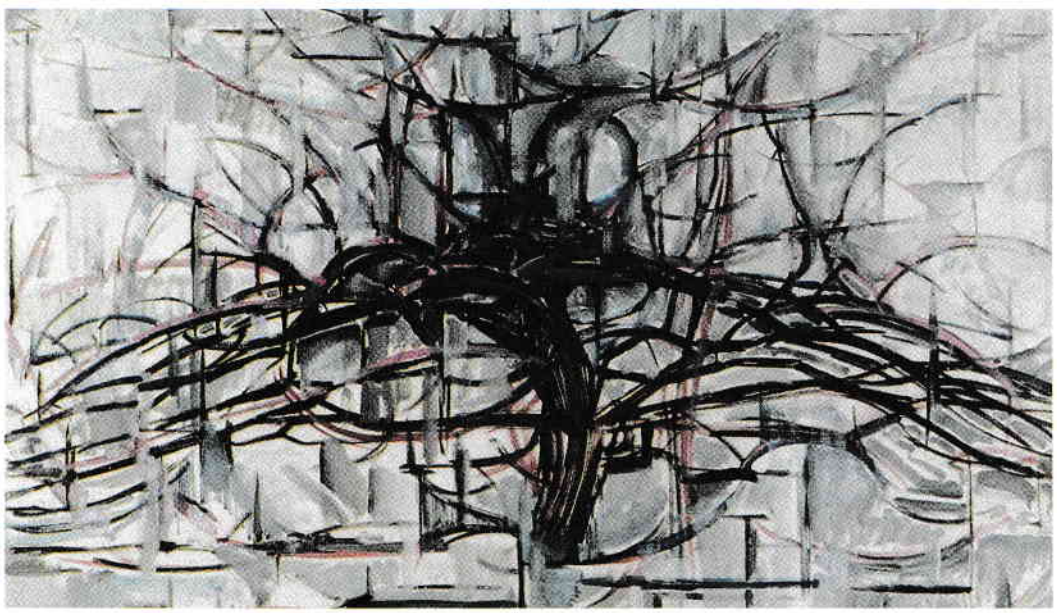
Conexiune

Priviți fotografia de mai jos. Ce înfățișează ea? Care este „personajul" principal și prin ce se remarcă acesta în compoziție? Câte planuri de adâncime distingeți? Care sunt elementele ce dau unitate imaginii pădurii – formele sau culorile?

Descopăr

Observând elementele din natură, remarcăm particularitățile fiecăruia și faptul că împreună construiesc un tot unitar. Arborele este un element natural care se individualizează puternic; de asemenea, aspectul său se schimbă în funcție de anotimp. Reprezentarea plastică a arborelui va prelua forma lui naturală. Spațiul compozițional este organizat adecvat, așa cum se observă în lucrarea de mai jos, semnată de Piet Mondrian.

Piet Mondrian, *Arbore gri*

Schițați rapid cu pensula un arbore, folosind diverse tipuri de linii.

LIBRIS | We know books

Comparați imaginea alăturată cu fotografia de la pagina anterioară. Găsiți asemănări în ceea ce privește tematica, cromatica și compoziția. Care sunt deosebirile dintre cele două structuri compoziționale?

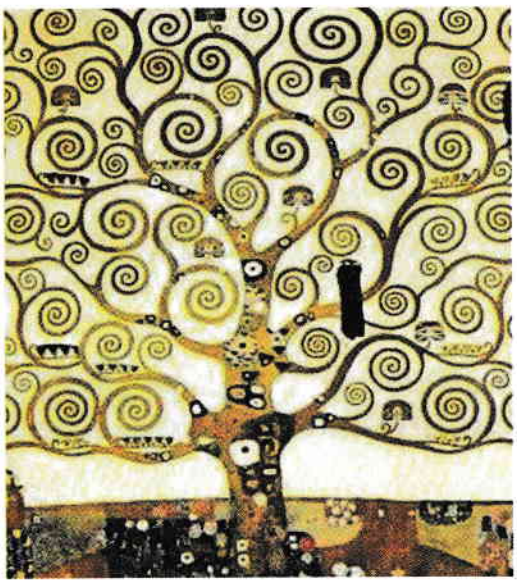
Prin interpretare artistică, imaginile din natură se transformă în modele culturale. Realitatea nu este copiată, ci este transformată și subordonată unei teme și unui scop dorite de autor, în așa fel încât să se creeze o legătură strânsă între formă și idee.

Orice imagine artistică este o compoziție vizuală. Pentru realizarea unei compoziții armonioase se aplică un sistem logic în alcătuirea elementelor. Armonia se referă atât la potrivirea elementelor între ele, cât și la potrivirea tuturor elementelor într-un ansamblu unitar. Putem regăsi compoziții vizuale pretutindeni în desene, picturi, sculpturi, fotografii, afișe, filme, teatru, arta video.

Vincent van Gogh, *Livadă înflorită* (detaliu)

Aplic

Gustav Klimt, *Arborele vieții* (detaliu)

Priviți detaliul extras dintr-o lucrare semnată de Gustav Klimt. Ce caracteristici observați?

Realizați o compoziție unitar-armonioasă, dinamică, deschisă, folosind o gamă cromatică restrânsă (două culori, plus alb și negru), cu subiectul „Arborele vieții". Redați pe ramurile arborelui elemente simbolice cât mai diverse, inspirate din natură.

Criterii de evaluare

1. Reprezentarea expresivă a formelor naturale
2. Originalitatea compoziției
3. Realizarea îngrijită a imaginii – păstrarea unui chenar alb, construcția clară, respectarea contururilor, cromatica adecvată

Portofoliu

Portofoliul reprezintă un martor al dezvoltării personale continue. El va conține schițele, lucrările, notițele, fotografiile și toate produsele artistice elaborate de voi, pentru evaluarea finală.

Realizați un film documentar de scurtmetraj, de minimum patru minute, al cărui „personaj" principal să fie un arbore. Proiectul se va desfășura pe parcursul întregului an școlar, pentru ca arborele să fie filmat de-a lungul celor patru anotimpuri. Se va realiza câte o înregistrare pentru fiecare anotimp. Ele pot fi făcute din același unghi, pentru ca schimbările aduse de anotimpuri să fie evidente, dar și plimbându-vă în jurul arborelui, pentru a surprinde cât mai multe detalii expresive. Pregătiți pentru fiecare dintre cele patru înregistrări câte un text scurt despre anotimpul respectiv, pe care să îl rostiți în timp ce filmați. La final, montați cele patru secvențe utilizând o aplicație de mobil sau un program simplu de calculator pentru editare (montaj) video.

Instrumentele necesare: un telefon mobil sau un aparat foto digital care realizează și înregistrări video; o aplicație/un program de editare a imaginilor.

Proiectul va fi prezentat odată cu portofoliul final.

ARTIST DE REFERINȚĂ

Între 1883 și 1886, tânărul artist **Gustav Klimt**, alături de fratele său Ernst Klimt și de Franz Matsch, a realizat pentru Castelul Peleș o serie de lucrări la comanda regelui Carol I al României. Este vorba despre galeria de strămoși (înaintași ai regelui din Casa de Hohenzollern), cópii după opere de mari maeștri și opere originale aflate în sala de teatru și pe plafonul scării de onoare. Mai târziu, Gustav Klimt va descoperi frumusețea mozaicurilor de la Ravenna, de inspirație bizantină, preluând utilizarea foiței de aur în lucrările sale.

LIBRIS we know books

Studiu după natură – natura statică
Modelarea luminii pe volum. Modularea formei prin culoare

RECAPITULEZ

Reprezentarea în artă a obiectelor de uz casnic și a unor elemente naturale este subiect predilect al naturii statice. Regăsim aceste elemente în arta antică romană și în cea bizantină. Natura statică se impune ca gen de reprezentare de sine stătător în Renașterea flamandă, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, ca o celebrare a bunăstării domestice, fiind preluată de toate curentele ulterioare.

Pentru *organizarea* unei naturi statice:

- se aleg obiecte cu forme diverse, având o cromatică adecvată;
- se dispun obiectele pe mai multe planuri, pentru a crea efectul de spațialitate și pentru a asigura expunerea diferențiată la lumină;
- sursa de lumină naturală, orientată lateral este folosită pentru modelarea luminii și a umbrelor pe forme.

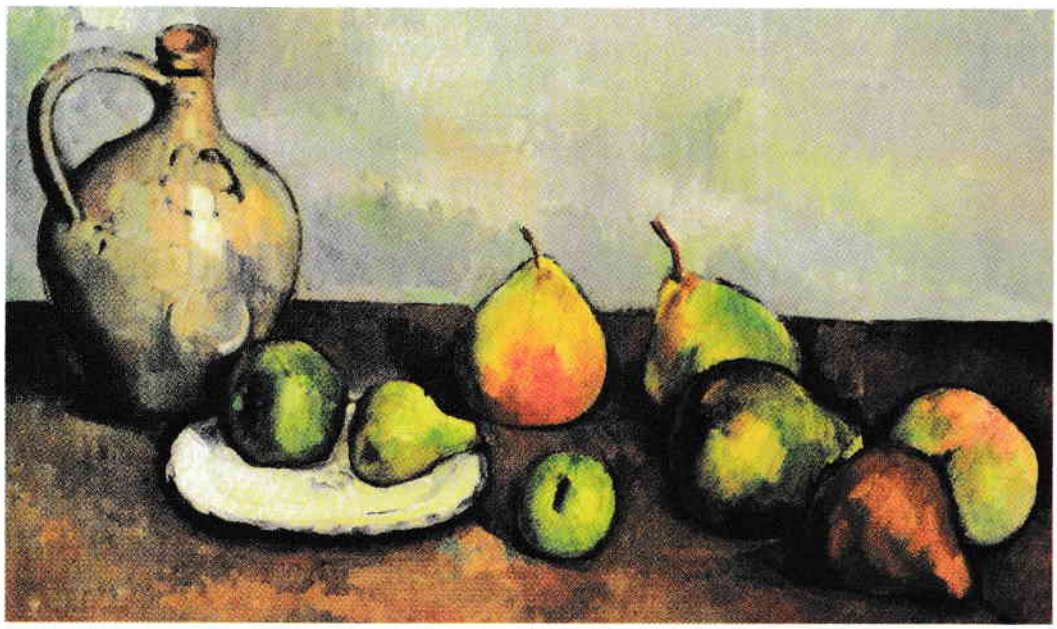
Etapele de desenare a unei naturi statice sunt: paginarea/încadrarea obiectelor, construirea acestora, realizarea valorației.

Efectul de volumetrie și tonalitatea obiectelor se obțin cu ajutorul valorației. **Valorația** redă volumul obiectelor, urmărind lumina și umbra de pe acestea. Umbrele sunt de două tipuri: *umbre proprii*, pe suprafața obiectului, și *umbre purtate*, pe care le proiectează obiectul pe suprafața-suport.

Trecerea de la umbră spre lumină se realizează prin pasaj sau semiumbră. Pentru haşurarea diferențiată a umbrelor de pe obiecte se utilizează creionul sau cărbunele.

Conexiune

Priviți cu atenție imaginea și precizați genul artistic căruia îi aparține. Dați o definiție naturii statice pornind de la această reprezentare. Cum este încadrată imaginea? Explicați. Pe câte planuri sunt dispuse obiectele? Descoperiți unde este situată sursa de lumină. Cum este redat volumul obiectelor? Care credeți că este mesajul lucrării?

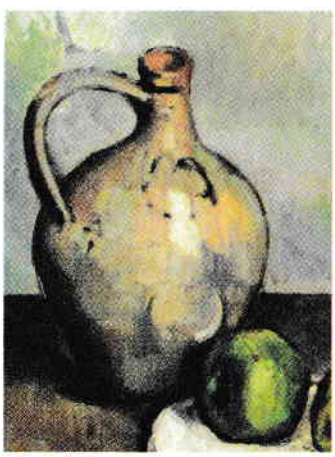
Paul Cézanne, *Ulcior și fructe*

Descopăr

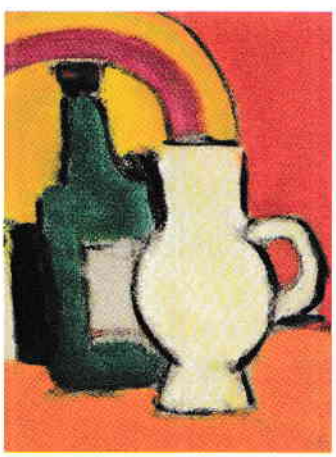
Priviți detaliile de mai jos, reproduse din trei naturi statice diferite. Care dintre imagini credeți că redă cu fidelitate forma obiectului? Observați cum tratează artiștii volumul vaselor, urmărind luminile și umbrele acestora.

Francisco de Zurbarán

Paul Cézanne

Ion Pacea

Modelarea este un procedeu tradițional de redare a volumului cu ajutorul tonurilor de lumină și de umbră. Astfel, în culoarea locală a unui obiect se introduce *alb* pentru lumină și *negru* pentru umbră. Culoarea locală a obiectului rămâne neschimbată în zona medie de trecere de la lumină la umbră. Modelarea duce la o redare cu un puternic caracter realist, așa cum se poate vedea în prima imagine. Modelarea este posibilă și în tehnici grafice de tip creion, cărbune, pastel, tuș etc., care permit trecerile graduale de la lumină la umbră.

LIBRIS | We know books

Modularea este un procedeu modern de redare a volumului, bazat pe calitățile *culorii*. Artistul care a impus acest procedeu este Paul Cézanne. Modularea culorii creează impresia de tridimensionalitate a formelor, modificându-le culoarea locală prin adaosuri de *culori calde* în lumină și *culori reci* în umbră. Rezultă imagini fin nuanțate cu *lumini saturate cromatic* și *umbre colorate*, așa cum se poate observa în detaliul din lucrarea lui Paul Cézanne. Varietatea mare a nuanțelor duce la o interpretare a formelor, desprinzându-se de redarea naturalistă.

În lucrarea lui Ion Pacea, forma se reduce la o redare aproape bidimensională, fiind observate contururi puternice și variații extrem de sensibile ale culorii. Volumul nu mai este o preocupare, culoarea fiind redată prin tentă plată.

Natura statică din arta modernă și contemporană nu mai reproduce fidel realitatea, ci o reinterpretează. Prin tehnica colajului, natura statică dezvoltă valențe noi de exprimare artistică. Pablo Picasso și Georges Braque au început să lipească, în lucrările lor, bucăți de ziar, decupaje din reviste sau hârtie colorată. Suprafețele au devenit mai plate, culorile mai decorative și formele mai abstracte.

Aplic

Realizați un studiu cât mai naturalist după trei obiecte a căror structură derivă din sferă, cilindru și prismă (de exemplu, fructe, vase, cutii etc.). Obiectele vor avea o cromatică discretă pentru a se putea reda mai ușor efectele de lumină și umbră, prin valorație în creion sau cărbune.

Decupați desenele și reasamblați-le, adăugând decupaje din ziare, reviste, materiale textile, fotografii sau orice credeți că va susține expresivitatea compoziției voastre. Desenul naturalist și elementele decupate și lipite trebuie să se completeze armonios.

Expuneți colajele și evaluați-le după criteriile date.

Lucrare executată de un elev (colaj)

Criterii de evaluare

1. Încadrarea corectă și adecvată temei. Paginația centrată și echilibrată
2. Realizarea corectă a proporțiilor obiectelor
3. Valorația expresivă și logică a trecerilor de la lumină la umbră
4. Folosirea unor decupaje având culori și texturi potrivite, îmbinate armonios
5. Realizarea unei compoziții îngrijite, unitare și echilibrate

Portofoliu

Studiați detaliile din naturile statice reprezentate alăturat și completați fișa de lucru, păstrând-o în portofoliu.

	Asemănări	Deosebiri
Genul artistic		
Tehnica utilizată		
Subiectul		
Cromatica		
Procedeele de redare a volumului obiectelor		
Textura și materialitatea obiectelor		
Mesajul transmis		

Ivan Hruțki, ***Natură statică*** (detaliu)

Paul Cézanne, *Natură statică* (detaliu)

ȘTIAI CĂ?

- Lucrările lui Paul Cézanne reprezintă un moment de cotitură în evoluția artei moderne, făcând trecerea de la impresionism la cubism. El utilizează calitățile termice ale culorilor pentru redarea perspectivei și geometrizarea formelor naturale. În 1904, pictorul afirma: „Toate formele naturale pot fi reduse la sfere, conuri și cilindri."
- Pornind de la noutățile prezente în lucrările lui Cézanne, Pablo Picasso și Georges Braque au pus bazele unui curent artistic numit *cubism*. Acest curent a adus inovație tehnică și un joc al formelor și al culorilor, generând alte mișcări artistice inovatoare (futurism, suprarealism, artă abstractă).
- Cubomania reprezintă o tehnică a colajului, constând în tăierea unor imagini în pătrate de diferite dimensiuni și reasamblarea lor aleatorie.

LIBRIS we know books

Studiu după elemente din natură
Culoare. Textură și materialitate

RECAPITULEZ

În cadrul restrâns al compoziției vizuale, pentru a surprinde mesajul generat de contemplarea naturii, este necesară alegerea unor elemente naturale expresive, a unor forme și culori care să susțină mesajul dorit.

ȘTIAI CĂ?

Pentru a observa valurile mării în furtună și a le schița, pictorul englez William Turner se lega de catargul corabiei, ca să nu fie luat de apă.

Conexiune

Priviți cu atenție imaginile. Identificați formele naturale surprinse de fotograf. Asociați fiecărei imagini o senzație tactilă.

Descopăr

Natura oferă o varietate copleșitoare de forme. Funcțiile acestora îi dau unitate, coerență și valoare estetică. Artiștii din toate timpurile au fost inspirați de expresivitatea elementelor din natură, asociindu-le cu anumite calități (de exemplu, munții – măreție, valurile – forță, arborii – statornicie etc.).

Alexander Adriaenssen, *Natură statică*

Prezentarea unui element din natură presupune identificarea formei acestuia, a unei culori care îl reprezintă și a unei materialități texturale care îl face inconfundabil.

Materialitatea reprezintă impresia de concret a elementelor redate într-o lucrare. În grafică sau în pictură, sugerarea materiei din care sunt alcătuite elementele naturale este o caracteristică a lucrărilor figurative clasice.

Priviți cu atenție lucrarea de mai sus. Precizați patru tipuri de materialitate diferite ale obiectelor reprezentate. Cât de mult seamănă aceste obiecte cu cele reale?

Remarcați în imaginile de mai jos tipurile de materialitate: carnație, păr, metal, sticlă, ceramică, țesătură. Ce efect credeți că are asupra privitorului redarea acestor tipuri de materialitate?

Sandro Botticelli, *Nașterea lui Venus* (detaliu)

Johannes Torrentius, *Natură statică* (detaliu)

Sandro Botticelli, *Primăvara* (detaliu)

LIBRIS | We know books

Textura este o componentă a materialității ce intră în alcătuirea oricărei forme naturale sau artistice. Textura definește, conform dicționarelor de artă, „calitatea tactilă a unei suprafețe", de exemplu: netedă – rugoasă, mată – lucioasă, dură – moale, transparentă – opacă etc.

Comparați textura culorilor din imaginile de mai jos, folosind termeni din exemplele date.

Ambrosius Bosschaert, *Natură statică cu flori* (detaliu)

Vincent van Gogh, *Trandafiri* (detaliu)

În sculptură sau în arhitectură, este evident că suprafețele pot fi netede sau aspre, mate sau lucioase, pentru că le putem atinge, le putem simți.

În pictură, putem vorbi de două tipuri de textură:

- textură a culorii redată prin iluzie, prin efecte cromatice sau valorice (vezi imaginea din stânga);
- textură a culorii variată ca grosime, cu striații sau alte schimbări de consistență ce sporesc expresivitatea suprafeței pictate (vezi imaginea din dreapta). Mulți artiști contemporani, din dorința de a crește varietatea tactilă a suprafețelor pictate, introduc în culoare nisipuri colorate, medii de îngroșare, hârtie, fragmente textile, cuie, sfoară sau alte elemente.

Materialitatea și textura tușelor picturale sunt specifice fiecărui artist, devenind o marcă prin care acesta se distinge de alți artiști și după care poate fi identificat.

Aplic

Realizați o lucrare *în culoare*, pornind de la o imagine a unei plante sau a unei flori. Priviți cu atenție forma, culoarea și textura acesteia.

Observați elementele componente ale subiectului ales. Încercați să supradimensionați imaginea pentru a crea o compoziție deschisă și dinamică. Utilizați culori cât mai apropiate de culorile naturale ale plantei. Tratați diferit materialitățile și texturile pe care le observați.

Găsiți un titlu potrivit pentru lucrarea voastră. La final, faceți o evaluare a ei din perspectiva criteriilor date.

Criterii de evaluare

1. Evidențierea formei, a culorii și a texturii elementului natural
2. Reprezentarea clară a elementelor, prin tonuri și nuanțe distincte
3. Realizarea unei cromatici tonale armonioase
4. Realizarea îngrijită, unitară, echilibrată a imaginii

Portofoliu

Realizați fotografii cu texturi și materialități diferite ale elementelor din natură. Elaborați la școală un fotomontaj colectiv.

CERCETARE

Georgia O'Keeffe a fost o pictoriță din secolul XX, pioniera a modernismului american. O'Keeffe a început să creeze imagini simplificate ale unor elemente naturale, fiind recunoscută pentru reprezentarea de flori supradimensionate. A realizat aproximativ 200 de picturi cu flori, folosind atât culori îndrăznețe, cât și subtile, exprimându-și astfel viziunea legată de simplitatea vieții pline de sens.

Căutați pe internet lucrări ale artistei americane Georgia O'Keeffe. Selectați cinci lucrări în care sunt reprezentate flori supradimensionate. Creați un fișier PowerPoint în care să le inserați, apoi comparați-l cu fișierele colegilor voștri.

LIBRIS We know books

Analiza imaginii bidimensionale

RECAPITULEZ

- În lumea contemporană, oamenii trăiesc într-o mare de imagini care le influențează viața. Fotografiile, filmele, lumea virtuală au un impact mult mai puternic decât textele. Această mulțime copleșitoare de imagini emite mesaje care, adesea, nu sunt descifrate de spectatorii lor. De multe ori, expuși acestor șocuri vizuale, oamenii resimt emoții care îi împiedică să se concentreze asupra înțelegerii mesajului transmis de imagine.
- Pentru înțelegerea unei imagini în complexitatea ei și pentru realizarea unei analize pertinente, de multe ori sunt necesare informații din domenii diferite, de exemplu, din literatură, istorie și geografie. Astfel, imaginea se va dezvălui privitorului din mai multe perspective, fiind mai bogată în semnificații, și va transmite un mesaj mai puternic.

DICȚIONAR DE ARTĂ

Termenul **kitsch** este utilizat pentru a desemna o imitație cu pretenții estetice, de proastă calitate și gust îndoielnic. El provine din limba germană și a început să fie folosit din a doua parte a secolului al XIX-lea.

Conexiune

Priviți imaginile. Găsiți elementul lor comun. Ce mesaj transmite acest element în fiecare caz? Identificați simbolistica fiecărei imagini.

Descopăr

Privind o imagine trebuie să înțelegem mesajul ei. Reprezentarea vizuală se descifrează; așadar, pe lângă a privi, trebuie *să vedem, să observăm, să înțelegem*. Cu cât observăm mai atent, cu atât descifrăm mai bine reprezentarea. Astfel, vom fi capabili să emitem judecăți de valoare și vom putea deosebi kitsch-ul de arta autentică.

Model de analiză a imaginii vizuale

Analiza presupune căutare, cercetare, descoperire, implicare și reflecție personală. Pentru acest demers trebuie să parcurgem următoarele etape:

Etapa prezentării generale constă în identificarea autorului, a titlului lucrării, a genului artistic (pictură, desen, gravură, fotografie, sculptură), a tehnicii utilizate (creion, cărbune, tuș, pastel, acuarelă, tempera, ulei, acrilic), a epocii în care a fost realizată lucrarea (secolul sau chiar anul), a curentului artistic în care se încadrează (bizantin, gotic, renascentist, baroc, modernist etc.).

Etapa formală (morfo-sintaxa) reprezintă identificarea elementelor componente (linii, forme, valori, culori etc.), a semnificației acestora și a modului în care sunt integrate în compoziție.

- **Liniile** *groase* denotă forță, cele *subțiri* sugerează delicatețe, cele *angulare* trimit la rigoare, severitate, agresivitate, conferind dinamism, cele *ondulate* sunt plăcute, senzuale etc.
- **Formele** *organice* reflectă diversitatea expresivă a formelor din natură, cele *geometrice* denotă raționalitate, rigurozitate, cele *abstracte* sunt reprezentări vizuale ale unor idei, cuvinte, gânduri care nu au o formă figurativă, naturală sau narativă. Formele *elaborate* presupun o construcție complexă, cu multe detalii, cele *spontane* sunt întâmplătoare, produse accidental.
- **Valorile** *deschise* și *închise* reprezintă treceri secvențiale de la lumină la umbră care transmit subtilitate, rafinament, eleganță sau, dimpotrivă, contraste aspre, ferme, puternice.
- **Culorile** pot sublinia prin calitatea *nuanțelor* și a *tonurilor* mesajul lucrării.
- **Sintaxa** imaginii este similară cu sintaxa gramaticală și se referă la modul în care sunt îmbinate elementele într-o compoziție unitară. Este necesară, de asemenea, corelarea formei și a conținutului/mesajului acesteia, ambele fiind esențiale într-o operă de artă.

Etapa narativă reprezintă momentul în care vorbim despre imagine, spunem povestea ei. Este similară unei investigații, deoarece autorul pune în imagine anumite indicii, organizate logic, pe care suntem invitați să le descoperim, pentru a înțelege povestea.

Etapa simbolică constă în stabilirea mesajului, în oferirea unui răspuns la întrebarea *Ce transmite lucrarea?*. Povestea de la etapa anterioară poate fi expusă într-o formulare sintetică. Pentru a face acest lucru, se recomandă ca narațiunea să țină cont de contextul istoric, de biografia autorului și de curentul estetic căruia acesta îi aparține. În mesaj se oglindesc epoca, viziunea și personalitatea autorului.

Concluzia se desprinde din observarea atentă și din înțelegerea mesajului lucrării.